

КОНОТАТИВНІ ВЛАСНІ НАЗВИ-АФЕКТОНИМИ В МОВЛЕННІ ФРАНКОФОНІВ

Ірина Божко

кандидатка філологічних наук, старша викладачка,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–2608–093X

Артем Калініченко

студент, Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–7078–2488

Ілля Сахно

студент, Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–1765–7653

Статтю присвячено конотативним власним назвам-афектонімам, які становлять собою власні імена людей / персонажів художньої дійсності, що вживаються у переносному значенні як синоніми до найменування адресата мовлення (рідше третьої особи). Дослідження реалізовано на матеріалі анкетування та аналізу текстів соціальних мереж. Метою дослідження є проаналізувати семантику конотативних власних назв, які вживаються в ролі афектонімів, продемонструвати їхню (не)залежність від культурних вподобань поколінь, з'ясувати мотивацію такого найменування. У ході дослідження з'ясовано, що власні назви-афектоніми незалежно від походження первинного позначуваного (реальна власна назва чи поетонім) становлять собою метафори: переважно позитивні риси первинного позначуваного переносяться на адресата мовлення. Попри те що певна частина власних назв-афектонімів лишається незмінною з плином часу (зазвичай йдеться про загальновідомі конотоніми типу *Roméo, Juliette, Don Juan*), це досить динамічна група назв, яка відображає інтереси та культурні запити широких верств суспільства. Утім, зберігаються загальні моделі метафоричного перенесення, семантика таких назв, які покликані відсилати до ідей сили, краси, інтелекту, влади, романтичного ореолу фіктивних чи реальних персоналій. Так, замість *mon Alain Delon* вживають *mon petit Timothée Chalamet*, замість *Einstein* — *mon Steve Jobs* — як в схвальному, так і в іронічному значенні. Рідше афектоніми такого роду утворюються через метонімію — за сферою інтересів адресанта мовлення. Подекуди роль відіграє фонічна структура вживаного афектива. Через редуплікацію або вживання демінутивних суфіксів у найменуванні створюється пестливо-зменшувальний ефект. У контексті вживання власних назв-афектонімів

відзначаємо наявність мовної гри, яка проявляється як у модифікації первинної власної назви, так і в обіграванні логічних зв'язків між поняттями.

Ключові слова: афектив, афектонім, власна назва, конотонім, метафора, мовна гра, соціолінгвістика.

CONNOTATIVE PROPER NAMES AS AFFECTONYMS IN THE SPEECH OF FRANCOPHONES

Iryna Bozhko

PhD in Philology, senior lecturer,
Sumy Makarenko State Pedagogical University

Artem Kalinichenko

student, Sumy Makarenko State Pedagogical University

Illia Sakhno

student, Sumy Makarenko State Pedagogical University

The article is devoted to connotative proper names-affectonyms, which are proper names of people / characters of artistic reality, used in a figurative sense as synonyms for the name of the addressee of the speech (rarely the third person). The research was implemented on the basis of questionnaires and analysis of social media texts. The purpose of the research is to analyze the semantics of connotative proper names used as affectonyms, to demonstrate their (in)dependence on the cultural preferences of generations, to find out the motivation of such naming. In the course of the study, it was found that proper names-affectonyms, regardless of the origin of the primary signified (a real proper name or a literary proper name), are metaphors: mostly positive features of the primary signified are transferred to the addressee of speech. Despite the fact that a certain part of proper names-affectonyms remains unchanged over time (usually we are talking about well-known connotative proper names such as *Roméo, Juliette, Don Juan*), this is a rather dynamic group of names that reflects the interests and cultural demands of society. However, there are general models of metaphorical transfer, the semantics of such names, which are meant to refer to the ideas of strength, beauty, intelligence, power, and the romanticism of fictitious or real personalities. So, instead of *mon Alain Delon*, *mon petit Timothée Chalamet* is used, instead of *Einstein* — *mon Steve Jobs* — both in an approving and ironic sense. In certain cases, affectonyms of this kind are formed through metonymy — according to the sphere of interests of the addressee of the speech. Sometimes the phonic structure of the affective names plays a role. Through reduplication or the use of diminutive suffixes in the name, diminutive effect is created. In the context of the use of proper names-affectonyms, we note the presence of a language play, which is manifested both in the modification of the primary proper name and in playing with logical connections between concepts.

Key words: affectonym, proper name, connotative proper name, metaphor, language play, sociolinguistics.

Вступ. Сучасне суспільство переживає швидкі трансформації, що, безумовно, віддзеркалюється у мовних звичках. До прикладу, російсько-українська війна вивела з тіні та легалізувала обценізи, вживання яких донедавна вважалося ознакою маргіналізованих верств населення. Можливо, більш повільні зміни відбуваються в інших сферах, проте культурні тенденції, світобачення, суспільні потрясіння так чи так відображаються у манерах спілкування.

Стаття є логічним продовженням нашого дослідження, присвяченого афектонімам (Калініченко, Сахно, 2022), у ході якого ми серед іншого з'ясували, що подекуди власна назва (антропонім) із конотативним значенням вживається як афективне звертання. Утім, таких побіжних висновків також доходили J. Perlin та M. Milewska (Perlin, Milewska, 2000: 167). Частина лексикографічного дослідження M. Treps (Treps, 1997 : 434–437) також присвячена афектонімам, які позначають «*видатних постатей*». Проте питання вживання конотативних власних назв замість реальних власних назв потребує більш пильної уваги.

Пропоноване дослідження знаходиться на межі ономастики, адже маємо справу передусім з власними назвами, та соціолінгвістики, тому що намагаємося простежити зміни в афективному найменуванні близьких людей. **Метою** дослідження є проаналізувати семантику конотативних власних назв, які вживаються в ролі афектонімів, продемонструвати їхню (не)залежність від культурних вподобань покоління, з'ясувати мотивацію такого найменування.

Методи дослідження. Старт дослідженню дали передусім матеріали, зібрані методом анкетування. Однак застосовано також описовий метод, метод контекстуального аналізу. Окрім результатів опитування, **матеріалом дослідження** є афектоніми, зібрані в соціальних мережах Twitter та Instagram за останні 5 років, контексти вживання яких є ситуаціями дружнього або сімейного спілкування.

Результати та обговорення. Вживання конотативних власних назв як афективів у ситуаціях, коли можна було б обмежитися власним іменем адресата комунікації, є досить незвичайним проявом емоцій. Для конотативної власної назви це означає те, що у конкретному контексті вживання вона настільки десемантизується, що її прагматична функція витісняє номінативну. Проте конотативна власна назва в такому разі зберігає зв'язок з первинним референтом, тому слугує алюзією до нього.

Для адекватного розуміння суті проблеми вважаємо за необхідне визначити поняття *афектонім*. Цим терміном послуговуються переважно українські дослідниці, зокрема Л. Дашко (2013), С. Григораш (2013), О. Мокляк (2015) та їхні польські колеги J. Perlin, M. Milewska (2000). У, безумовно, ґрунтовній праці M. Treps *Dico des mots-caresses* термін *mots-caresses* є скоріше побутовою формулою, яка означає 'слова-пестощі'. Водночас запропонований нами термін *nom d'affection* (Калініченко, Сахно, 2022: 7) викликає сумніви, адже попри те що він подекуди вживається у франкомовних наукових текстах саме в цьому значенні, набагато частіше ця формула у поєднанні з відповідним прикметником позначає назву певного захворювання (слово *affection* багатозначне): *le nom d'affection palpébrale, le nom d'affection gastro-bronchique*.

Намагаючись якомога точніше окреслити предмет нашого дослідження, ми запропонували таке визначення цього поняття: *Афектонім — це пестливе найменування, яке вживається в різних ситуаціях комунікації як синонім до власного імені людини та яке може утворюватися рядом лексичних засобів* (там само). Однак це визначення важко вважати вичерпним, адже поняття 'пестливості' є суб'єктивним. На сторінках словника M. Treps фігурує зокрема такий приклад вживання афектоніма *Einstein : T'as bouffé du calcium ! Bravo, tu munes bien en deuxieme semaine, Einstein !* (Treps, 1997: 435), де звертання *Einstein* фігурує у відверто іронічному сенсі. Також відзначаємо ще й те, що носії французької мови сприймають демінутивні власні назви за афектоніми, оскільки вживання демінутивів від антропонімів в цілому не властиве французькій мові. Як бачимо, ключовим у пропонованому визначенні лишається те, що *афектонім — це синонім до власного імені людини*.

Повертаючись до словника M. Treps, відзначаємо, що група власних назв-афектонімів малочисельна, складається переважно з конотативних власних назв, які первинно вживались на позначення реальних осіб або ж персонажів художньої дійсності: *Bouboulina, Cosette, Don Juan, Dulcinée, Einstein, Gavroche, Jésus, Machiavel, Pierrot, Prince Charles, Surcouf, Tarzan, Zorro, Watson*. З цього можна зробити висновок, що йдеться скоріше про класичну літературу та видатних персоналій. Спробуємо зіставити ці знахідки з сучасними, подекуди okazionalними, та все ж репрезентативними вживаннями власних назв-афектонімів.

Якщо розподілити ці назви за семантикою первинного позначуваного, отримаємо приблизно таку класифікацію:

Афектоніми-імена персонажів художньої літератури / фольклору, які переважно походять із класичних творів: *Ulysse, Pénélope, Roméo, Juliette, Cyrano, Roxane, Arlequin, Rodrigue, Valmont, Solal, Cendrillon, Belle au bois dormant, Blanche neige, mon chaperon rouge*. У ситуації спілкування закоханих у текстах коротких повідомлень онлайн нерідко вживаються парні найменування. Однак, якщо конотонім, вжитий стосовно адресата мовлення, можна вважати афектонімом, то конотонім, який позначає адресанта мовлення, скоріше дозволяє уточнити контекст: *Pars mon Ulysse conquérir le monde, j'ai un linceul a tisser. Ta Pénélope* (Twitter, 2019).

Шляхом додавання несподіваних епітетів, модифікації складних поетонімів досягається комічний ефект, свого роду осучаснення класичних сюжетів у комплексі з персоналізацією, адаптацією літературного оніма до характеристик адресата мовлення: *mon Ulysse des TGV 'мій Одисей швидкісних поїздів', ma belle au bois ronflant 'моя хронуча красуня'*. У такому разі скоріше йдеться про мовну гру, використання каламбурів, які ґрунтуються на паронімії.

Відзначаємо, що в інтернет-просторі наявне вживання афективів з *класичної міфології* (*Apollon, Aphrodite, Cupidon, Arus, Zeus, Hercules, Poséidon*). Водночас намагання кіностудій переосмислити скандинавську міфологію призвели до популяризації імен богів цієї міфології в повсякденному вжитку: *joyeux anniversaire a ma petite sœur, un des personnes les plus importantes dans ma vie, celle avec qui je peux rewatch heartstopper et n'importe quelle comédie musicale a l'infini, le Kit de mon Taron, le Tom de ma Brie, le Joe de mon Bash, le Loki de mon Thor, je t'aime <3* (Twitter, 2022). У пропонуваному фрагменті словосполучення *le Loki de mon Thor* є найімовірніше поєднанням метафори (порівняння сестри зі скандинавським божеством) та метонімії (алюзія до її інтересів). Цікаво, що поряд з вживанням імен на кшталт *Odin, Thor, Loki, Valkyrie* як афектонімів на позначення людей, ці власні назви (як і, до речі, багато імен історичних персоналій) вживаються як клички домашніх котів та собак. У контексті вживання імен богів у ролі афектонімів відзначаємо, що *Jésus* переважно вживається в прямому значенні. Ми зафіксували лише поодинокі вживання в іронічній фразі *Chacun sa croix, mon Jésus* (Twitter, 2022). У дослідженні М. Treps продемонстровано, що афектонім *Jésus* вживався на позначення молодих

хлопців або геїв, проте цитовані приклади стосуються першої половини ХХ сторіччя. Відзначимо, що в тій частині нашого дослідження (Калініченко, Сахно, 2022), яка присвячена українським афектонімам, ми виявили, що один з респондентів подав власну назву *Billie Gerington* як «незвичайний» афектонім, який йому доводилося чути (ім'я відсилає до зірки специфічного жанру гей-порно).

Образи сучасної *популярної культури* в цілому — кіно та художньої літератури — знайшли відображення в пестливих звертаннях: *ma petite Hermione, mon bébé Yoda, mon petit John Snow, Daenerys, Daphné Blake, ma Sailor Moon, ma Asuna, mon Itachi kalashé, Pika (Pikachu), Yuno Gasai* тощо. Подекуди вживання розширеного імені персонажа (прийом акумуляції) слугує творенню комічного ефекту: *Ma mure aka Daenerys du Typhon, Reine des Andals, de Rhoynar et des Premiers Hommes, Suzeraine des Sept Couronnes et Protectrice du Royaume, Khaleesi de la Grande Mer herbeuse, l'Imbrulée, Briseuse de chaones et Mure des dragons retourne les crêpes AVEC LES DOIGTS* (Twitter, 2022). Такого ефекту також досягають на контрасті — шляхом поєднання імен грізної персонажки (*Daenerys*) та фотографії немовляти, на позначення якого вжите це ім'я.

Популяризація пласту кінофільмів студій *Marvel* та *DC* спричинила поширення афектонімів на кшталт *mon Superman, mon Hulk, mon Ironman* тощо: *La plus belle chose qu'on m'ai dit aujourd'hui: «Je serais ton Iron man et tu seras mon Capitaine America»* (Twitter, 2019); *Les filles arrêtez de nous appeler «bb, mon petit cœur, mon boutchou ou autres» on veut des noms virils comme «mon Hulk, mon Thor, mon Black Panther, mon superman»* (Twitter, 2021).

Значно менше репрезентований французький класичний кінематограф. За винятком афектоніма *Pierrot le fou* у вибірці немає імен, які слугували б алюзіями до французької кінокласики. Утім, це логічно, зважаючи на серйозний характер фільмів та втрату інтересу молоді до цього аспекту французької культури.

Якщо йдеться про імена *реальних персоналій*, то виокремлюємо декілька груп. По-перше, це *історичні особи*, які здобули славу романтичних коханців (*Abélard*), секс-символів (*Cléopâtre, Casanova*) або просто завойовників, правителів (*Charlemagne, mon vaillant Jules César*), що загалом вписується в стереотипний образ успішного чоловіка. Засвідчуємо приклади парного вживання історичних імен-афектонімів, проте другим елементом пари також може виступати певна історична подія чи період. Наведемо як приклад такий діалог у соціальній мере-

жі Twitter: **Femme** : Tu seras mon Ché et je serai ta Cuba → **Homme** : sois ma République batave plutôt, et je serai ton Premier Empire → **F.** : Que dis-je ! Sois mon De Gaulle et je serai ta Cinquième République ! → **H.** : Pardi ! Sois mon Robespierre je serai ton Comité du Salut Public → **F.** : Diantre ! Sois mon Victor Hugo et je serai tes Contemplations → **H.** : Bigre ! Sois mon Astrée je serai ton Honoré d'Urfé → **F.** : Parbleu ! Sois mon Verlaine et je serai ton Rimbaud → **H.** : Sacrebleu ! Sois mon Sénuque je serai ton Agrippine → **F.** : Sapristi ! Sois mon Bucéphale et je serai ton Alexandre → **H.** : Pardieu ! Sois ma Faustine je serai ton Marc-Aurèle → **F.** : Morbleu ! Sois mon Nietzsche et je serai ta Généalogie de la Morale → **H.** : Trêve de forfanteries ! Sois mon Sartre et je serai ta Critique de la raison dialectique → **F.** : Foutredieu ! Sois mon Amant et je serai ta Marguerite Duras → **H.** : Quolibet ! Sois mon Chauvin et je serai ton Anne (Twitter, 2019). Ця інтелектуальна дискусія є скоріше проявом мовної гри, за якою стаття комунікантів не завжди збігається з уявними ролями. Так, чоловік каже: «Будь моїм Сенекою, а я буду твоєю Агриппіною!» Важко уявити цитовані приклади як повсякденно вживані афективи, проте у них немає банальності, як у традиційному *Sois mon Roméo et je serai ta Juliette*.

У цілому ж, афектоніми підкреслюють фізичну досконалість шляхом порівняння з вродливими акторами (*mon petit timothée chalamet*, *mon Alain Delon*, *ma Monica Belucci*), футболістами (*Zidane*); інтелект через порівняння з успішними керівниками інженерних проєктів, винахідниками, науковцями (*mon Elon Musk*, *mon Steve Jobs*, *ma Marie Curie*). До речі, комбінація *mon Alain Delon* навдивовижу широко вживається з парними іменами (за моделлю *mon Roméo — ma Juliette*) : *Il sera mon Alain Delon, je serai sa Mireille Darc* (Twitter, 2018) ; *j' serai ta Romy Schneider, tu serais mon Alain Delon* (Twitter, 2021) ; *je veux être la dalida de qq1, qui veut être mon Alain Delon* (Twitter, 2021). Подібне спостерігаємо із *Marie Curie* : *ma marie curie a trouvé son pierre* (Twitter, 2021). На противагу підкресленню благородних рис знаходимо також зменшувальні афектоніми, зокрема ім'я кіноперсонажа *Mini Moi*, вжите в ролі афектоніма.

Спостерігаючи за конотативними антропонімами, які вживаються як афективи, робимо висновок, що більшість афектонімів такого типу є метафорами: на близьку людину або ж загалом адресата мовлення переносяться загалом позитивні риси іншої відомої людини / персонажа. З раніше проведеного нами опитування можемо виділити окремий випадок, коли дружина стверджувала, що називає чоловіка

Amedeo, тому що він цікавиться творчістю Модільяні, тож ідеться скоріше про метонімію. Ще одне найменування-афектив, виокремлене з опитування — *Stroumpfette* — слід пов'язувати не лише з позитивними рисами героїні анімаційного фільму, а й з фонічною / морфемною структурою лексеми: зменшувальний суфікс *-ette* асоціюється з чимось невеликим, стереотипно жіночним. До цієї ж категорії належить *Pierrot (le fou)*. Власне фонічна структура власної назви впливає на вибір афективного звертання. Зокрема редуплікація в *Bouboulina* надає афектоніму фамільярності. Ймовірно, вибір цієї власної назви як афектоніма був зумовлений більше його фонічною структурою, ніж первинним значенням, персоналією, до якої він відсилає.

Впадає в око домінування афектонімів на позначення чоловіків, що відображає загальний андроцентризм суспільства, який проявляється в мові та схильності мозку мислити «по-чоловічому» (Gygaх та ін., 2021: 153). Крім того, загальна тенденція жінок вживати більше афективів, зокрема і в подружньому житті, наперед визначає домінування «чоловічих» афектонімів. Так, за результатами нашої розвідки (Калініченко, Сахно, 2022: 49–50) 68 % жінок дали однозначне «так» на запитання чи вживаєте ви афектоніми щодо свого партнера / чоловіка, тоді як у чоловіків це лише 41 % опитаних.

Найчастіше афектоніми адресуються від жінки до чоловіка або до іншої жінки, від чоловіка до жінки. Утім, їхнє вживання в іронічній чи саркастичній тональності не розрізняє статі. Окремий випадок — вживання афектонімів матерями / батьками до дітей (*mon Minimoy*).

Висновки. Отже, власні назви-афектоніми незалежно від походження первинного позначуваного (реальна власна назва чи літературно-художній онім) становлять собою метафори: переважно позитивні риси первинного позначуваного переносяться на адресата мовлення. Попри те що певна частина власних назв-афектонімів лишається незмінною з плином часу (зазвичай йдеться про загальновідомі конотоніми *Roméo*, *Juliette*, *Don Juan*), це досить динамічна група назв, яка відображає інтереси та культурні запити широких верств суспільства. Утім, зберігаються загальні моделі метафоричного перенесення, семантика таких назв. Так, замість *mon Alain Delon* можна почути *mon petit Timothée Chalamet*, замість *Einstein* — *mon Steve Jobs* — як в схвальному, так і в іронічному значенні. Рідше афектоніми такого роду утворюються через метонімію — за сферою інтересів адресанта мовлення.

Не останню роль у виборі афективних звертань відіграє фонічна структура власної назви. Через редуплікацію або вживання демінутивних суфіксів у найменуванні створюється пестливо-зменшувальний ефект. У контексті вживання власних назв-афектонімів відзначаємо наявність мовної гри, яка проявляється як у модифікації первинної власної назви, так і в обігруванні логічних зв'язків між поняттями.

Андроцентричність суспільства та загалом ширше вживання афектонімів жінками (зокрема в сімейному житті, романтичних стосунках) визначили домінування у вибірці афектонімів на позначення чоловіків.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення власних назв-афектонімів на ширшому матеріалі; з'ясування зв'язку між стійкістю конотативних значень власної назви та її поширенням як афектива (імовірно, вони знаходяться в прямо пропорційній залежності); дослідження інших груп французьких та українських афектонімів.

Список літератури

- Григораш С. М. Лексика інтимної сфери життя людини (номінації осіб): структурно-семантичні особливості // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. 2013. 6 (72). С. 261–265.
- Дашко Л. Афектонім в англійській мові: лексико-семантичний аналіз // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : філологічні науки (мовознавство). 2013. 115. С. 250- 252
- Калініченко А., Сахно І. Афектоніми в українській і французькій мовах: актуальний стан уживання. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2022. 53 с.
- Мокляк О. І. Лінгвопрагматичні характеристики українських афектонімів : дис. ... канд. філол. н. : 10.02.01. Полтава, 2015. 283 с.
- Gygax P., Zufferey S., Gabriel U. Le cerveau pense-t-il au masculin ? Paris : Le Robert, 2021. 171 p.
- Perlin J., Milewska M. Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna. Język a kultura. 2000. 14. S. 165–173.
- Treps M. Le Dico des mots-caresses. Paris : Seuil, 1997. 504 p.

References

- Dashko, L. (2013). Afektonim v anhliiskii movi: leksyko-semantichniy analiz In Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii : filolohichni nauky (movoznavstvo), 115. 250- 252.

Gygax, P., Zufferey, S., Gabriel, U. (2021). Le cerveau pense-t-il au masculin ? Paris : Le Robert.

Hryhorash, S. M. (2013). Leksyka intymnoi sfery zhyttia liudyny (nominatsii osib): strukturno-semantichni osoblyvosti In Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky, 6 (72). 261–265.

Kalinichenko, A., Sakhno, I. (2022). Afektonimy v ukrainkii i frantsuzkii movakh: aktualnyi stan uzhyvannia. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka.

Mokliak, O. I. (2015). Lihvoprahmatychni kharakterystyky ukrainskykh afektonimiv : dys. ... kand. filol. n. : 10.02.01. Poltava.

Perlin, J., Milewska, M. (2000). Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. In Analiza morfologiczna i semantyczna. Język a kultura, 14. 165–173.

Treps, M. (1997). Le Dico des mots-caresses. Paris : Seuil.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2022 року